

XÂY DỰNG BỘ SƯU TẬP SỐ NGUỒN TÀI LIỆU NỘI SINH TẠI TRUNG TÂM THÔNG TIN - THƯ VIỆN HỌC VIỆN NGÂN HÀNG

ThS. Thạch Lương Giang*

ThS. Trần Thị Tươi**

Tóm tắt: Bài viết này đưa ra một số khái niệm cơ bản và ý nghĩa của bộ sưu tập số tài liệu nội sinh; phân tích thực trạng nguồn tài liệu số và bộ sưu tập số nội sinh của Trung tâm Thông tin - Thư viện Học viện Ngân hàng; đưa ra một số giải pháp nhằm xây dựng và hoàn thiện các bộ sưu tập số nguồn tài liệu nội sinh tại Trung tâm.

Từ khóa: Nguồn tin nội sinh, bộ sưu tập số, tài liệu số nội sinh.

Đặt vấn đề

Bảo tồn tài liệu nội sinh là bảo tồn nguồn học liệu thiết yếu để tạo ra nguồn thông tin mới, nguồn tài liệu phản ánh tiềm lực, sự phát triển của một cơ sở giáo dục với tư cách là chủ thể tạo ra các hoạt động nghiên cứu, đào tạo.

Học viện Ngân hàng luôn coi trọng chất lượng đào tạo và nghiên cứu khoa học, được xem là tiêu chí quan trọng để đánh giá mức độ hoàn thành các mục tiêu mà Học viện đề ra trong chiến lược phát triển đó là: Trở thành trung tâm nghiên cứu khoa học với hệ thống viện nghiên cứu chuyên ngành gắn với ngành đào tạo, có khả năng giải quyết các vấn đề lý thuyết và thực tiễn của nền kinh tế. Xuất phát từ yêu cầu đó, công tác thông tin - thư viện tại Trung tâm Thông tin - Thư viện Học viện Ngân hàng (Trung tâm TT-TV HVNH) cần có sự đổi mới mạnh mẽ nhằm đáp ứng yêu cầu thông tin - tri thức nâng cao chất lượng đào tạo của Học viện, và xây dựng các bộ sưu tập số là bước đi cần thiết để góp phần giải quyết các vấn đề về đổi mới và nâng cao năng lực, chất lượng đào tạo, là tài liệu tham khảo cần thiết cho các nhà khoa học, cán bộ, giảng viên, sinh viên triển khai các hoạt động nghiên cứu của mình. Chính vì vậy, vấn đề lưu trữ, quản lý, khai thác nguồn tin này hiện đang được Ban Giám đốc Học viện Ngân hàng đặc biệt quan tâm.

Do đó, yêu cầu cần thiết phải xây dựng các bộ sưu tập số nguồn tài liệu nội sinh tại Trung tâm TT-TV HVNH .

1. Khái niệm cơ bản và ý nghĩa của bộ sưu tập số tài liệu nội sinh:

---

*Trung tâm Thông tin - Thư viện, Học viện Ngân hàng

**Trung tâm Thông tin - Thư viện, Học viện Ngân hàng

Một vài khái niệm cơ bản

Theo PGS.TS Nguyễn Hữu Hùng: “Nguồn tin nội sinh của một tổ chức xã hội là tập hợp những thông tin được tạo nên bởi các hoạt động của chính tổ chức đó”.

Nguồn tin nội sinh của một trường đại học là tập hợp những thông tin được tạo ra từ các hoạt động đào tạo, nghiên cứu của chính trường đại học đó như: luận án, luận văn, khóa luận, giáo trình, tài liệu học tập, kỷ yếu hội nghị, hội thảo, đề tài nghiên cứu... do cán bộ/giảng viên và sinh viên trong trường biên soạn và xuất bản.

Tài liệu số nội sinh là tất cả tài liệu được thư viện thu thập dưới dạng file hoặc tiến hành số hoá như khóa luận, luận văn, luận án, các công trình nghiên cứu khoa học của giảng viên và sinh viên toàn trường...

Bộ sưu tập số là một tập hợp có tổ chức nhiều tài liệu đã được số hoá dưới nhiều hình thức khác nhau (văn bản, hình ảnh, audio, video...) về một chủ đề. Mặc dù mỗi loại hình tài liệu có sự khác nhau về cách thể hiện, nhưng nó đều cung cấp một giao diện đồng nhất mà qua đó các tài liệu có thể truy cập, tìm kiếm và sử dụng dễ dàng.

Như vậy, một thư viện số có thể bao gồm nhiều bộ sưu tập số theo các chủ đề khác nhau, có thể do tập thể hoặc cá nhân tự xây dựng hoặc trao đổi, mua bán. Có thể nằm trong lưu trữ của thư viện nhưng cũng có thể nằm ngoài thư viện thông qua một kênh cung cấp từ phía đối tác.

Ý nghĩa của bộ sưu tập số tài liệu nội sinh:

- Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh tạo ra cơ hội bình đẳng cho mọi đối tượng NDT đều có cơ hội sử dụng nguồn tài liệu hữu ích, giá trị bởi nó không bị giới hạn về không gian và thời gian. Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh cung cấp nguồn học liệu đặc biệt quan trọng để triển khai các hoạt động đào tạo, nghiên cứu của các nhà khoa học, giảng viên và sinh viên trong quá trình nghiên cứu, giảng dạy và học tập.

- Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh đảm bảo tính linh hoạt và hiệu quả trong quá trình sử dụng. Tính linh hoạt thể hiện ở chỗ một bản tài liệu số có thể cùng lúc phục vụ cho nhiều đối tượng NDT khác nhau, không phụ thuộc vào số lượng người dùng, thời gian và vị trí địa lý của người học. Tính hiệu quả là tiết kiệm thời gian và kinh phí, giúp NDT được dễ tìm kiếm được thông tin mình cần.

- Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh mở rộng đối tượng phục vụ, kết hợp với phương thức thư viện truyền thống sẽ phục vụ có hiệu quả hơn trong việc đổi mới, nâng cao chất

lượng đào tạo, đặc biệt là đào tạo theo tín chỉ tại nhiều cơ sở của Học viện. Giúp cho NDT chủ động có được tài liệu qua hệ thống mạng thông tin mọi lúc, mọi nơi.

- Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh là lựa chọn tối ưu để bảo tồn lâu dài các tài liệu quý hiếm, ngăn chặn những rủi ro hủy hoại do thời gian, thiên tai, khí hậu và tần suất sử dụng.

2. Thực trạng nguồn tài liệu số và các bộ sưu tập số tài liệu nội sinh tại Trung tâm TT-TV HVNH .

Ý thức được tầm quan trọng của tài liệu nội sinh số, nhiều năm qua, Trung tâm đã kiên trì thu thập và lưu trữ các tài liệu này. Giai đoạn năm 2012 - 2013, Trung tâm đã sử dụng phần mềm mã nguồn mở Dspace trong việc xây dựng và phục vụ truy cập các bộ sưu tập số, bao gồm 6 bộ sưu tập số: luận án, luận văn, khóa luận, đề tài nghiên cứu, bài trích báo tạp chí, giáo trình tuy nhiên do chưa có cán bộ chuyên trách và liên quan vấn đề bảo mật thông tin, quyền tác giả nên các bộ sưu tập tài liệu số nội sinh hiện nay đã tạm dừng sử dụng và đồng thời ngừng phục vụ rộng rãi cộng đồng NDT.

Hiện tại, Trung tâm chưa có phần mềm chuyên dụng để triển khai xử lý, quản lý, khai thác nguồn tài liệu số nội sinh. Do đó, Trung tâm cần nhanh chóng lựa chọn một giải pháp công nghệ thích hợp để tổ chức và quản lý, khai thác sử dụng hiệu quả nguồn tin số nội sinh.

Sản phẩm - dịch vụ cung cấp: Phương thức phục vụ duy nhất hiện nay vẫn là người dùng tin yêu cầu trực tiếp với cán bộ thư viện và sử dụng offline.

Từ thời gian đó đến nay, thư viện vẫn thực hiện thu thập các tài liệu nội sinh bản điện tử và scan các tài liệu nội sinh có giá trị cao, kho tài liệu nội sinh số đã có luận án: 150, luận văn: 1600, khóa luận: 2000, đề tài nghiên cứu khoa học: 100; bài báo chuyên ngành: 200, giáo trình: 37, ở dạng file toàn văn.

Theo quy định về công tác lưu trữ (thuộc Quyết định số 98/QĐ-HVNH ngày 04 tháng 05 năm 2016 về việc bổ sung tài liệu thư viện của Học viện Ngân hàng), mọi đối tượng: sinh viên, học viên cao học, nghiên cứu sinh sau khi bảo vệ thành công phải nộp 01 bản in và 01 file mềm tại thư viện. Bên cạnh đó, thư viện có duy trì thêm một máy scan để số hóa các luận án từ năm 2010 trở về trước. Toàn bộ nguồn tài liệu này được lưu trữ riêng trên một máy tính và sao lưu thêm trên một ổ cứng di động. Tuy nhiên, chỉ với 1 máy scan như hiện nay, kế hoạch phát triển thêm nguồn tài nguyên số này vẫn còn gặp nhiều khó khăn.

Ngoài những tài liệu số thu được, thư viện song song tiến hành số hóa hồi cố một số tài liệu quý hiếm, độc bản, có tần suất sử dụng cao như: luận án, luận văn, đề tài nghiên cứu cấp ngành, cấp nhà nước... Việc lựa chọn tài liệu để đưa vào số hoá toàn văn thường được quyết định sau khi đã xem xét một số yếu tố sau: Nội dung của tài liệu đã được kiểm định và công nhận là có hữu ích đối với đông đảo người dùng tin của thư viện; Tài liệu đó là tài liệu tham khảo cần thiết trong công việc giảng dạy, học tập và nghiên cứu khoa học mà người dùng tin không thể hoặc khó có thể tìm thấy ở những đơn vị cung cấp thông tin khác ngoài Trung tâm TT-TV HVNH ... Việc đánh giá các yếu tố trên không được làm tùy tiện mà thường phải dựa trên việc lượng hoá các yếu tố trên, nghĩa là phải có những số liệu thống kê cụ thể để cho ra những thông số cần thiết cho từng yếu tố: Thống kê số lượt người dùng tin sử dụng tài liệu đó; thống kê số yêu cầu tin với tài liệu đó; thăm dò ý kiến người dùng về nội dung tài liệu; tham khảo các ý kiến đóng góp của người sử dụng thư viện cũng như ý kiến của chính cán bộ thư viện...

3. Giải pháp xây dựng bộ sưu tập số tài liệu nội sinh

Để xây dựng một bộ sưu tập số tài liệu nội sinh gồm các bước: Lựa chọn tài liệu nội sinh đầu vào, thu thập, số hóa nguồn tài liệu nội sinh, tạo siêu dữ liệu liên kết; Lựa chọn phần mềm quản lý và xây dựng cơ sở dữ liệu tài liệu số, biên mục tài liệu, vận hành, bảo quản và cung cấp dữ liệu, xuất, nhập dữ liệu để trao đổi.

***Lựa chọn tài liệu nội sinh đầu vào**

Trung tâm TTTV HVNH không thể số hoá toàn bộ tài liệu nội sinh hiện có, vì vậy chúng tôi phải đưa ra các tiêu chí để làm căn cứ lựa chọn những tài liệu nào cần thiết đưa vào bộ sưu tập như: tài liệu độc bản, tài liệu quý hiếm như luận án, luận văn, đề tài nghiên cứu khoa học cấp ngành, cấp Nhà nước. Ngoài ra, chúng tôi còn xét tiêu chí nội dung tài liệu, mục tiêu, chức năng nhiệm vụ của thư viện mà lựa chọn các tài liệu nội sinh có nội dung phù hợp, tài liệu có tần suất sử dụng cao.

*** Thu thập nguồn tài liệu nội sinh**

Mặc dù đã có văn bản về chính sách thu thập tài liệu nội sinh của cán bộ, giảng viên, học viên, tuy nhiên vẫn còn rất nhiều cán bộ, giảng viên sau khi bảo vệ thành công luận án đã không nộp lưu chiểu về thư viện. Ban Giám đốc Trung tâm cần kiến nghị với Ban Giám đốc Học viện có những hình thức xử lý với các trường hợp trên. Mặt khác cán bộ làm công tác bổ sung cần sát sao hơn nữa trong việc nhắc nhở cán bộ, giảng viên nộp luận văn, luận án của mình.

Đối với đề tài nghiên cứu khoa học cấp ngành, cấp nhà nước, báo cáo, kỷ yếu hội nghị, hội thảo hiện nay thư viện chưa thu thập hiệu quả. Giáo trình, tài liệu học tập... hiện nay thư viện vẫn chưa có cơ chế thu thập bản số, việc số hóa cũng diễn ra chậm trễ do thiết bị công nghệ và nhân lực chưa được tập trung để thực hiện công việc này. Vì vậy, trong thời gian tới, thư viện phải từng bước phối hợp với Viện nghiên cứu, các Khoa/Bộ môn/ Phòng ban để thu thập đầy đủ nguồn tài liệu quý hiếm này.

Giải pháp hữu hiệu làm phong phú hơn bộ sưu tập tài liệu số nội sinh của thư viện, thư viện cần trao đổi nguồn tài liệu nội sinh với các trường đại học cùng khối ngành trên địa bàn hoặc mở rộng trên thế giới. Một giải pháp khác là phân công nhân sự tìm kiếm tài liệu thích hợp từ các trường đại học trên thế giới thông qua mạng toàn cầu internet, tuy nhiên phải đảm bảo tiêu chí bản quyền của tài liệu. Sau khi tìm kiếm được tài liệu hữu ích, trước khi đưa vào bộ sưu tập tài liệu nội sinh của thư viện cần thiết phải kiểm tra vấn đề bản quyền bằng cách tìm kiếm tại SHERPA RoMEO. Trong kết quả tìm kiếm sẽ có thông báo tình trạng bản quyền của mỗi tài liệu tìm được ứng với một màu sắc.

Về bản quyền của tài liệu thu thập tại thư viện: Thời gian tới thư viện sẽ cung cấp truy cập mở cho nguồn tài liệu nội sinh thì các tác giả và bộ phận tiếp nhận tài liệu cần làm rõ vấn đề pháp lý liên quan đến bản quyền để bảo đảm thư viện không vi phạm luật bản quyền.

*** Số hoá nguồn tài liệu nội sinh**

Đây là công đoạn cần đầu tư nhiều công sức, kinh phí nhưng lại là khâu dễ dàng thực hiện nhất. Hiện tại, Trung tâm TTTV HVNH chưa số hóa hết những luận văn, luận án được bảo vệ trước năm 2012 (do thời gian trước đây thư viện chưa có quy định bắt buộc về việc thu bản số). Mặc dù ở Việt Nam đã có các thiết bị số hóa tài liệu (KIRTAS APT 1200) hoặc thiết bị BookScan APT 1200 có thể giúp có thể số hóa nguồn tài liệu với số lượng lớn, giá cả hợp lý và đảm bảo chất lượng nhưng BGD Học viện chưa phê duyệt phương án thuê số hóa này. Với một lượng không quá lớn tài liệu nội sinh chưa được số hóa, phương án thích hợp nhất hiện nay là thư viện kết hợp dùng máy scan với các phòng ban khác để số hóa nguồn tài liệu nội sinh .

*** Lựa chọn công nghệ**

Việc lựa chọn công nghệ để tiến hành thực hiện rất quan trọng bởi vì nó là công cụ đắc lực giúp ta thực hiện các công việc trong quy trình tạo lập và vận hành của bộ sưu tập số. Để bộ sưu tập số phát huy được hết tác dụng, thư viện khi thực hiện tạo lập bộ sưu

tập số cần phải có hệ thống máy chủ đủ mạnh để đáp ứng việc lưu trữ, bảo quản, cung cấp dữ liệu và quản lý người dùng và các phần mềm hệ thống có bản quyền. Cũng như lựa chọn phần mềm quản lý tài liệu số hiệu quả nhằm tạo siêu dữ liệu, cho phép upload tài liệu từ máy trạm người dùng theo lô hoặc theo từng tài liệu riêng lẻ.

*** Biên mục tài liệu số nội sinh**

Trước khi các bộ sưu tập số tài liệu nội sinh được đưa ra phục vụ, thư viện sẽ lựa chọn chuẩn biên mục cho các tài liệu đó, phổ biến hiện nay là chuẩn Dublin Core Metadata dùng mô tả nội dung của biểu ghi và dữ liệu. Đây cũng là chuẩn biên mục tài liệu số được nhiều thư viện trên thế giới sử dụng vì có khả năng tùy biến cho các tiêu chuẩn khác với 15 trường biên mục.

*** Tổ chức lưu trữ và khai thác tài liệu số nội sinh**

Trong thời gian tới Trung tâm TTTV HVNH cần xây dựng các phòng đọc trực tuyến tài liệu nội sinh phục vụ nhu cầu thông tin của cán bộ, giảng viên và sinh viên đảm bảo các điều kiện sau:

- *Cơ sở pháp lý hoàn thiện*: Khi tổ chức lưu trữ, khai thác, sử dụng **tài liệu số nội sinh** trong môi trường mạng thì vai trò của các văn bản pháp luật trong việc tạo hành lang pháp lý cần được đề cao hơn bao giờ hết. Điều đặc biệt quan trọng khi xây dựng bộ sưu tập số tài liệu nội sinh là vấn đề bản quyền tác giả. Để góp phần hoàn thiện hành lang pháp lý trong lĩnh vực này, HVNH cần tiếp tục ban hành các văn bản quản lý: Quy trình, Quy định xây dựng, sử dụng phòng đọc trực tuyến; Các tiêu chí lựa chọn tài liệu nội sinh cho phép phục vụ trên mạng diện rộng; Các chuẩn được áp dụng đối với cơ sở dữ liệu...

Hình thành thói quen sử dụng tài liệu của độc giả: Với hình thức tổ chức khai thác, sử dụng tài liệu còn khá mới lạ và phức tạp do yếu tố công nghệ chi phối. Vì vậy, cán bộ thư viện cần hướng dẫn người dùng tin kỹ năng tiếp cận các bộ sưu tập số tài liệu nội sinh đồng nghĩa với hướng dẫn họ khả năng hiểu và khả năng thực hiện các thao tác tìm kiếm, đọc và tải về tài liệu. Do đó, yêu cầu đặt ra khi xây dựng thư viện số chính là giao diện của Website được thiết kế thân thiện với người dùng, tài nguyên thông tin được tổ chức logic và khoa học, chuyên mục hỗ trợ độc giả trực tuyến được thực hiện nghiêm túc...

Cơ sở vật chất đáp ứng yêu cầu về hạ tầng kỹ thuật: Để xây thư viện số phục vụ người dùng tin các bộ sưu tập tài liệu nội sinh thì một trong những điều kiện quan trọng là phải có nguồn kinh phí để đầu tư xây dựng cơ sở vật chất đáp ứng được yêu cầu đặt ra.

Nếu như cơ sở vật chất không được đầu tư thích hợp thì mô hình sẽ trở nên khập khiễng, không đạt hiệu quả. Học viện cần đầu tư kinh phí để tạo dựng cơ sở dữ liệu, mua phần mềm quản lý cơ sở dữ liệu, cơ sở hạ tầng phần cứng và phần mềm như máy chủ, máy trạm, thiết bị lưu trữ, mạng, phần mềm quản trị TVS.

Nguồn nhân lực đảm bảo chất lượng: Đội ngũ cán bộ là yếu tố quyết định đến sự thành công trong việc xây dựng bộ sưu tập số, thư viện số. Khi tổ chức khai thác, sử dụng bộ sưu tập số tài liệu nội sinh yêu cầu đặt ra là đào tạo và bồi dưỡng nhân lực “chéo”. Cán bộ phụ trách phòng đọc, cán bộ số hóa tài liệu được bồi dưỡng kiến thức và kỹ năng về công nghệ thông tin.

Kết luận

Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh là nguồn tin vô giá trong các trường đại học, không chỉ phản ánh một cách đầy đủ, toàn diện tiềm lực cũng như thành tựu hoạt động của trường mà còn là cơ sở học liệu thiết yếu để tạo ra nguồn thông tin mới. Chính vì thế vấn đề quản lý, khai thác nguồn tin này hiện đang được Học viện Ngân hàng đặc biệt chú trọng. Với thuật ngữ “thư viện không biên giới”, cùng sự phát triển vượt bậc của công nghệ, NĐT không cần phải đến thư viện tìm từng tài liệu và tiêu chí “người dùng tin là trung tâm”, Trung tâm TT-TV HVNH luôn cố gắng bằng mọi nguồn lực đã, đang có để xây dựng và tổ chức bộ sưu tập số theo các chuyên ngành đào tạo của Học viện. Các bộ sưu tập số tài liệu nội sinh đủ về số lượng, thuận tiện khi sử dụng nhằm đáp ứng nhu cầu học tập, nghiên cứu của cán bộ, sinh viên trong giai đoạn đổi mới giáo dục hiện nay. Nếu thư viện thu thập, tổ chức, khai thác tốt nguồn tài liệu nội sinh số này sẽ tiết kiệm được một nguồn kinh phí không nhỏ cho việc bổ sung tài liệu phục vụ nghiên cứu khoa học, chương trình đào tạo theo học chế tín chỉ tại nhiều cơ sở hiện nay của Học viện.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Hữu Hùng (2005), *Thông tin: Từ lý luận đến thực tiễn = Information from theory to practice*, Văn hóa thông tin, Hà Nội.
2. Thạch Lương Giang, Trần Thị Tươi, Nguyễn Thị Ngọc... (2013), Đề tài nghiên cứu cấp Học viện “*Xây dựng Hệ thống Cơ sở dữ liệu phục vụ hoạt động đào tạo và nghiên cứu tại Học viện Ngân hàng*”
3. Trung tâm Thông tin - Thư viện (4/2014), *Chiến lược phát triển Hệ thống Thư viện Học viện Ngân hàng đến năm 2020*
4. Trung tâm Thông tin - Thư viện (5/2014), *Báo cáo hiện trạng hệ thống Thư viện Học viện Ngân hàng*
5. Nguyễn Thanh Trà, Trần Thị Tươi, Thạch Lương Giang...(2015), Đề tài nghiên cứu cấp Học viện “*Phát triển dịch vụ thông tin – thư viện phục vụ đào tạo theo tín chỉ tại Hệ thống thư viện Học viện Ngân hàng*”